

Landskap: Småland Upptecknat av: Olle Levander
Härad: Tveta Adress: Trädgårdsgat. 2, Huskvarna
Socken: Hakarp Berättat av Viktor Andersson, Bjurs-
bäcken.
Uppteckningsår: 1930 Född år 1863 i Gränna-socken.

~~Uppteckningen för~~

Register.

Näcken	3
Havsfrun	4
Om maror	5
Ankomstvarsel	6
Häxor och trollharar	7
Hur en "klok gubbe" blev avslöjad	8
Skams polska	11
Stjälta kraft	12
Ta kraften från en häst.....	13
Om människans ursprung	14
Lytessjukdomar (gnällig röst, likhy och	

Skriv endast på denna sida!

Register.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

2836

kisande ögon,fallandesjukan,harläpp,våd- eldsmärke,födelsemärke.....	16
Åtgärder vid ett barns födelse.....	19
Hur man blev av med en bortbyting.....	21
Folkmedicin (skärva,kikhosta,vårtor och matleda)	22
Om död och begravning	24
Julen (julbordet och julhögarna,julhal- men,julaljuset,ta tydor,julottan,de dö- das juotta).....	25
Taga tydor under julnatten (skämt).....	28
Påskakäringar.....	30
Solen dansar	31
Tro och sed knuten till djur	32.

Smil
Tvela Ind.
Hakarpas
1930

- 3 -

Uppr. Olle Revander
Ber. Viktor Anderson
f. 1863 i Grinna-
rosten

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

A. J.
2836

Näcken.

Näcken va di räddå för. Därhemma fanns de'en
gammal göl, som di sa att näcken bodde i, å han tog alla barn,
som kom dit. Om man kastade en sten i vattnet, utan ått de'yrde
och plaskade, band man näcken.

Näcken.

Småland
Fresta
Havarys
1930

- 4 -

Gudnas Olle Kvarner
Beras Viktor Andersson
född 1863 i Senna

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

H. J.

2836

Havsfrun.

Havsfrua var fin å dejlig, å hon lura till sej
alla, som hon fick fatt i. Målare Hagström i Åsa målade havsfru-
ar. Jag har två hyllor, som han har målat havsfruar på.

Havsfrun.

Sm.
Hakarps
Uppf. Olle Levander 1930.
Kor. Vikt. Andersson

- 5 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

L. L.
2836

Om maror.

De' va en fa'li strid förr i vala. De sa, att maror red domsa hästar, så att de va varma å svetta, när di kom ner i stalla på morna. Di brukte hänga en lie över svansen på hästarna, för att marorna skulle fasta å skärs sej på den. De menade på att maror va vanliga mänsker, som inte var hårbevuxna i ljumskarna.

Om maror.

P. a.
2836

Ankomstvarsel.

Min far brukade fara te stan tre gånger i veckan. De va tre mil te åka. När mor satt å vänta på honom, hörde hon jämt hur han kom å åkte tio minuter innan han i själva verket kom. "Nu kommer snart far," brukade hon säga. Det var ingen mer än mor och en syster till mej som kunde höra 't.

Ankomstvarsel.

Smiland
Treta vid
Hakarpöten
nr 8/930

- 7 -
uppsat av Olof Gander
ber. av Viktor Anderson
Född år 1863 i Jönköping

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

b.a.
2836

Häxor och trollharar.

Häxor och
trollharar.

Se de va jädria me' sina trollharar en del käringer.

En påskmorrön gick en käring oppe i grännasocknen opp på ett berg och ropade: "Så långt som detta rop höres och ingen motsäjer mej, är sanket mitt!" Men så va det en bonde, som var oppe tidigt och han svarade: "Nä, dä ä så i helsicke heller!" Då fick inte häxa någon makt mä sanket på hans mark.

Häxorna hade trollharar gjorda uttä spingesticker å "sölvahanka" å de hämtade mjölken åt dom. Ingen vågade skjuta en sån hare, för då tog trollen dom.

- 8 -
ACC. NR. 2836

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

C. b.

Uppteckningen rör Hur en "klok gubbe" blev avslöjad.

Hur en klok gub
blev avslöjad.

I min ungdom tjänte jag hos en bonne Frans Pettersson på Tykavik i Grännasocknen. Han hade en piga, som skötte korna, men de va magra och eländiga och mjölkade dåligt. Då fick Frans för sej, att den som bott på gården före honom hade förgjort det för honom. "Han har förgjort allt mitt sanke," sa han, och så bad han mej hämta dit en klok gubbe, som ansågs kunna råda mot mot sånt. Jag körde å hämtade honom. Det va en liten gubbe, en liten "môskas" å han hade mä sej en väska mä hårnôstan. När vi kom in i lagårn, gick han där i båsa å nosa å lukta. Rätt som dä va, stanna han.

"Här ä trolltyget," sa han, "å de' ska vi gräva ut. Nu får

I gå ut, för de' kan va farli't å va inne."

Men jag gick inte ut. Då blev han arg å husbonnen me',
å han sa:

"Att du ska va så falia förveten, pojke."

"Ja, jag vell se, hur de' går te," sa jag

Då såg jag, att gubben tog likasom ett hårnöstan å stop-
pa i fickan, å sen började han gräva. När han grävt sej ner ett
stycke, smussla han nöstat ur fickan ner i gropen.

"Här ha vi trolltyget," sa han å visade hårbyltet, "Nu
ska vi göra en eld å bränna opp 'et ute.

Men då talade jag om för en, att jag sett hur de' gått te,
å sen ryckte jag från'en nöstat. De' va av svinahår, inkletade

med tjära. "De' behövs inte tännas nån eld ute för att bränna opp
de' här," sa jag, å sen gick jag in i drängstugan å kastade'et på
spisen. Det brann eld i den öppne spisen, å när nōstanet kom i vär-
men hoppa å skutta å fräste de'. Gubben var förstås rasande å ilsk,
men bonnen begrep, att jag hade rätt. Den "kloke" fick ge sej i väg,
å sen va de' slut me' den affären. Han hade tjänat mycke pengar på
de' förut, för bra betalt tog han.

2836

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Arvid
Ivek Ed
Habsys o:ca
1930

- 11 - *Arvid Olof Revander
Habsys*

*Per Viktor Rindman
A. 1863 i Ljunga*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

b:d
2836

Skams polska.

När spelemannen tog opp Skams polska, dansade alla, bå' stora å små, ända tills nån av de mera lugna å förståndiga, eller nån som kom in utifrån tog ifrån honom speleverket. Självt kunde han inte sluta. Det var en farli' musik.

Skams polska

Hand
2836

Stjåla kraft.

De fick ha sina stall väl låsta förr, för annars kunde det hända, att någon bröt sej in å stal kraften från hästarna. Det gick så till, att de skar hästen i underläppen å lät blodet droppa på en bröbit, som de sen gav till sin egen häst, varigenom han blev stark å kraftig, under det att den andra hästen förlorade sin styrka. Det är inte mer än 50 eller 60 år sen sånt skedde.

Stjåla kraft.

b. d.
2836

Ta kraften från en häst.

När dom va ute å åkte å mötte en annan häst-
skjuts, menade dom, att de kunne ta kraften från den mötande hästen
genom att framför nosen på 'én göra en handrörelse, som om man håva-
de te sej nåt. Sen orkade den andres häst inte så långt, men ens
egen blev kraftig och stark. Sânt skedde ännu för 50 år sen å
medförde mycke väsen å ovänskap.

Ta kraften

från en häst

- 14
ACC. NR. 2836

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör Människans ursprung.

Här uppikring ska de förr ha bott ett folk, som hade hår både i ansiktet å på kroppen, å från dom härstammar vi. Håret har försvunnit i aveln unna för unnan, men en del har inte kommit i sån avel, så de har hår än. Jag vet jag har wett fruntimmer med både skägg å muntascher. När jag var liten pojk, var jag å hjälpte till på en herrgård. Då kom de ibland fina damer å herrar på besök, å jag fick ro ut dom på sjön, när di skulle bada. Å då minns jag, att jag ble alldeles häpen, för de hade långt hår på kroppen både karlarna å fruntimmerna. Vi härstamma direkt från de däre, som bodde här förr. Vi ha haft å göra med dom i aveln unnan för unnan, men det är många millioner

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

G. L.

Människans
ursprung.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

år sen. Vi härstamma från dom ovillkorligen. Varifrån skulle vi
kommit annars? Förr var ju folk som apor, förresten.

2836

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

Uppteckningen rör *Lytessjukdomar.*

Den tid modern gick med barnet, var en farlig tid i många hänseende. Hon måste noga akta sig för att inte ådraga barnet farliga sjukdomar för hela livet. Det var inte farligt, om inte modern själv blev skrämmd och upprörd i blodet.

Gick hon genom en grind, som gnällde och skrek, kunde barnet bli gnälligt och skrikigt,

Såg modern lik, fick barnet likhy och kisande ögon. Det kunde botas genom att tvätta barnet i det vatten, som användes att tvätta lik i.

Farligt var det för en havande kvinna att se slakt och blod, för då fick barnet fallandesjukan,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

J. a. J. J.

Lytessjukdomar

Gnällig röst

Likhy och kisande ögon.

Fallandesjuka,

2836

Såg modern ett harhuvud, fick barnet harläpp. Detsamma var fallet, om hon såg en yxa i en kubb, men det kunde förebyggas, om modern själv tog bort yxan. Samma sjukdom kunde barnet få, om modern kröp genom ett hål i en gårdsgård, om nämligen en hare gått genom samma hål.

Harläpp.

Om modern blev skrämmd av eld och tog sig i ansiktet, fick barnet vådeldsmärke där.

Vådeldsmärke

Min gumma blev skrämmd av en orm en gång när hon gick och plocka bär. Hon tog sig i sidan, och våran pojk har än i dag i sidan ett födelsedagsmärke i form av en orm.

Födelsemärke

En gång var mor och plockade hallon, och då var det någon, som kastade ett hallon på henne. Mor blev rädd och jag har

än i dag ett hallonmärke på armen.

I Grännatrakten bodde för många år sen en flicka, som var vacker och grann, men så fort hon blev en smula het och varm, osa hon snok, så det stöd inte till att va i närheten av henne. Det lytet hade hon fått därigenom, att hennes mor under havandeskapet slog ihjäl en snok, som skrämde henne.

2836

Landskap: Småland Upptecknat av: Olle Arander
Härad: Tröta Adress:
Socken: Kakaby Berättat av: Per Vibe Pedersen
Uppteckningsår: 1930 Född år 1863 i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

J. a.

Uppteckningen rör Åtgärder vid ett barns födelse.

När en barnunge föddes, skulle de korsas över dörrarna å en kniv skulle stickas in ovanför dörrposten, för annars kunne gästar komma å ta de å lägga dit en bortbyting i stället.

Moran fick inte ens gå utanför dörren å göra sina besvär, förrän hon var kyrktagen.

Var en barnunge lite idiot å ful å le i syna, sa de, att dä va en bortbyting.

Dä fanns inga redia barnmosker på en ti'n, utan dä va gamla käringer, men lyckligt gick de allti, å en hörde allri talas om att nån dog i barnsäng.

Åtgärder vid
ett barns fö-
delse.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Min svärmor var säker på alla de däre trollkonsterna. Hon var 95
år när hon dog. Min mor la kol i sänga för att få fred för trol-
len. Ä inte fick en slå ut badvattnet utomhus, utan det skulle grävas
ner.

2836

Hur man blev av med en bortbyting.

Om man förstod, att man fått en bortbyting, fanns det ett sätt att bli av med en. Man skulle elda en ugn starkt varm å låtsas vilja kasta in bortbytingen. Då skulle trollet komma och rädda sitt barn. Men inte kom där något troll inte, och det är nog mer än ett barn, som fått sätta livet till på så sätt.

F.a / A.d
2836

Hur man blev
av med en
bortbyting.

- 22 -
ACC. NR. 2836

Landskap: *Sjunde län* Upptecknat av: *Olof Lindberg*
Härad: *Åre* Adress:
Socken: *Kilbarna* Berättat av: *W. Carlsson*
Uppteckningsår: *1830* Född år *1803* i *Gränna*

Uppteckningen rör Folkmedicin.

Om en otuktig människa tittade på ett barn, som låg naket, fick det skärvan. Det kunde botas, om man tog en tråd i den personens kläder och gav barnet att ta in, eller om man skrapade med en kniv på dörrlåset och gav barnet det bortskrapade i mjölk, eller om man lät barnet dricka ur en toffel eller sko, som tillhört en sådan person.

Mot kikhosta fanns många medel, Ett var att dricka stomjolk, ett annat var att koka de treflikade gröna skotten, de s.k. kikebären på en enbuske och dricka eller att dricka det vatten, som efter regn stannat kvar i en grindhåla. När min gumma var barn, fick hon dricka vatten ur en ormaskål, (kraniet av en orm) som de sa var från Amerika.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Folkmedicin

Skärva.

Kikhosta.

I Lyckås fanns det förr en gubbe, som hette Sven
Gylfe, och han brukade läsa bort vårtor. Då brukade han föra fing-
ret runt omkring vårtorna under det han läste och puttlade.

Hade ett barn mataleda, skulle man samla ihop
dess löss i en fingerborg och ge det att ta in. Det kunde hända,
att ungen fick sätta i sej en halv fingerborg löss.

Vårtor.

2836

Mataleda.

Från
Håkarpson.

Uppst. av Alle Larsson, 1930

- 24 -

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

J. g.

2836

Om död och begravning.

När någon dog förr, skulle hela socknen gå å se på li-
ket. Det var vanligt, att den som älskat brännvin, fick med sig
ett halvstop i graven.

Självspillingar fick ej bäras in genom kyrkogårdspor-
ten, utan de togs över muren och begravdes på norra sidan av kyr-
kogården utan klockringning, bön och sång.

Om död och be-
gravning.

- 25 -
ACC. NR. 2836

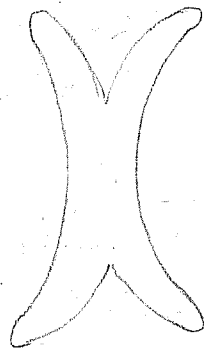
Landskap: Småland Upptecknat av: Olle Andersson
Härad: Treta Adress: _____
Socken: Hakarys Berättat av Viktor Andersson
Uppteckningsår: 1930 Född år 1893 i Gärnäs by

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N:o

Uppteckningen rör Julen.

Till julen skulle var och en ha sin julhög, som skulle ligga kvar över hela julen. Den bestod av åtta till tio kakor bröd av olika storlek, den understa störst å sen mindre å mindre. Överst låg den s.k. julgalten, som tillverkades så, att man klippte opp bägge ändarna på en avlång degbit och vred ut dem åt sidorna. Han fick ej ätas opp förrän efter tjugondedag Knut, då han ofta var så hård, att man måste ta en hyvel ^{lång} hjälp och hyvla av den spån. Till varje julhög hörde också en liten julost. Julbordet med julhögarna kallades julaltare.

Julagalt.

Julen.

Julbordet och
julhögarna.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2836

På julafton lades en halmkärve i varje säng. Halm på golvet hade de inte i min tid, men de berättade, att det hade använts förr. Halmkärvarna fick sen ligga kvar i sängen tills nästa julafton, då den var alldeles söndersmulad å full av loppor. Barna var ibland likasom flådda på kroppen av loppebett.

Julhalm.

Julaljuset skulle brinna hela julnatten. De påstod, att ljuset klockan 12 på natten gick mitt av. Den undre delen skulle tändas av sej själv å det som var kvar av den övre delen skulle ligga bredvid på bordet juldagsmorgonen, men det har jag aldrig sett själv.

Julaljuset.

På julaftonen skulle en kunna se, vem som skulle dö under året. En skulle gå utanför stugan å se in genom fönstret just när gårdsfolket åt kvällsmat, å då skulle den personen synas

Ta tydor.

sitta utan huvud.

Julottan började klockan 5, men en fick gå upp före två för att hinna med. Men de menade på, att en skulle akta sej att komma för tidigt till kyrkan, före klockan 12, för då hade gasta sin tjänst. Det påstods, att de hade sett både spår å böcker efter dom.

2836

Julottan.

De dödas jul-
otta.

Landskap: Upptecknat av:
Härad: Adress:
Socken: Berättat av
Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N:o /
Bib.

Uppteckningen rör Taga tydor under julnatten.

Taga tydor

Jag tjänte en gång hos en bonne i gränna socknen, å han hade e hushållerska, som hette Beata Lago, å ho va sån, att ho trodde på spöken å troll. En julafton sa ho te mej:

under julnatten

"Hör du pojke, nu ska du gå utanför stugan i kväll när vi äter kvällsvard å se in genom fönstret, å sen ska du tala om för mej, om du ser nån sitta utan huve."

Jag gjorde som ho ba me, men nog hade de huven alla, men så tänkte jag, att jag skulle ta å driva mä'na, så när jag kom in, var jag tyst å såg lessen ut.

"Nå, pojke, vem va dä?" sa ho.

"Ja, dä vell ja inte säja," sa ja'.

"Då va dä la ja'" sa ho å börja gråta å skrika å regera.

Sen tog ho psalmboka i näven å lät'na falla opp å se själv,
å då fick ho opp begravningspsalma:

2836

"Kom jordens barn, ehö du är."

Då svor ho, för nu trodde ho, att ho skulle dö under året.

Men ho levde många år efteråt.

*Småland
Hd. Pöta
Lm. Kåbays
1930*

Påskakäringar.

Påskakäringar.

Vid påsken gav sej käringerna iväg till Blå-
kulla. Då skulle de säga:

"Opp och heran
och åt helsicke lann
men säj ingenstäds te."

Men så var det en, som inte va riktigt vaner, å hon sa fel å
sa: "och säj allestäds te". Men hon fick också asa opp å ner i
skorstenen hela natten, ända tills de kom å hjälpte dän å.

Solen dansar.

De säger, att solen dansar påskadagsmorgon i glädje över Kristi uppståndelse. Men hon dansar inte bara då utan varje morgon, just när hon går opp. Det kan en grant se, om man tittar efter.

(Upptecknaren har roat sig med att se efter, och faktum är, att om man står och stirrar mot solen i själva uppgången, bländas man, och då ter det sig för en, som om solen verkligen hoppade och dansade)

Solen dansar.

Tro och sed knuten till djur.

När en ekorre springer över vägen, går det rasande.

När skatorna snattra, är det spöken ute.

Ugglor, hökar och berguvar fastspikade över lagårds-
dörrar skydda kreaturen mot maror och trolltyg.

P. L.

2836

Tro och sed
knuten till
djur.